

France Prešeren in Ivan Cankar v družbi realistov

**Gregor Kocijan: Razgledi po slovenski književnosti.
Literarnovedne razprave. Ljubljana: Debora, 2001.**

V svoji novi knjigi *Razgledi po slovenski književnosti* je literarni zgodovinar dr. Gregor Kocijan zbral novejšje razprave, nastale po letu 1995. Nekoliko starejšega datuma je le razprava o pripovedni prozi Andreja Budala in sega v leto 1990/91. Preostale so nastajale vzporedno s profesorjevim raziskovanjem kratke proze na Slovenskem, saj je leta 1996 izdal monografijo *Kratka pripovedna proza v obdobju moderne*, tri leta pozneje *Bibliografijo slovenske kratke pripovedne proze 1919–1941*, ki ji bo gotovo kmalu sledila tudi monografija kratke pripovedne proze od ekspresionizma do socialnega realizma.

Desetim literarnovednim razpravam je v knjigi dodana bibliografija avtorjevih del, ki z več kot 240 enotami in 25 samostojnimi knjižnimi publikacijami govori o profesorjevi skoraj petdesetletni nepretrgani in močni prisotnosti v strokovno-znanstveni javnosti, o njegovem načrtnem, poglobljenem in sistematičnem raziskovanju kratke pripovedne proze 19. in prve polovice 20. stoletja, o avtorju osnovnošolskih beril in priročnikov, sestavljalcu številnih bibliografij, raziskovalcu sociologije kulture, piscu leksikalnih prispevkov, spremnih besed, recenzij, kritik, spominskih člankov, o njegovi uredniški dejavnosti idr.

Gregor Kocijan se v svojih razpravah razgleduje po pripovedni prozi in poeziji 19. in prve polovice 20. stoletja (razprava o Andreju Budalu zajema tudi povojni čas). Ob uvodni in najboljšežnejši razpravi *Pesnik Prešeren v očeh sodobnikov*, v kateri je analizirana množica pesnikovih sodobnikov, ki so pripadali intimnim, literarnim, poslovnim, družabnim, političnim ali drugim krogom tedanjega življenja in so si oblikovali bolj ali manj naklonjen odnos do pesnika in človeka, sta slovenski poeziji posvečeni še razpravi *Slovensko pesništvo v drugi polovici 19. stoletja* in *Od romantične k realistični baladi v slovenskem pesništvu 19. stoletja*.

Slovenska poezija druge polovice 19. stoletja je predstavljena v kontekstu spremenjenih stilno-nazorskih značilnosti tega časa, ko se je nasproti romantični subjektiviteti krčema in z opaznimi postromantičnimi značilnostmi vendarle vse bolj očitno kazala težnja po objektivnem pogledu na življenje, človeka in družbo, ki ji je v literaturi sledil razmah pripovedne proze in epskega pesništva. Po Kocijanovih ugotovitvah so namreč v 2. polovici 19. stoletja po epski pesmi opazno posegli tudi lirski pesniki. Poezija najvidnejših pesniških imen tega časa, kot so Fran Levstik, Simon Jenko, Josip Stritar, Simon Gregorčič, Anton Aškerc in Fran Gestrin, je opazovana po motivno-tematski, slogovni in oblikovni plati, zasledovan je prehod iz lirске v epsko pesem, tako da se pokaže različnost njihovega približevanja postromantičnim in realističnim stilnim postopkom. Ob Simonu Jenku in Franu Gestrinu je nakazano tudi predhodništvo novih stilnih tokov moderne.

Stilno-nazorske usmeritve realizma so se znotraj pesništva vidno uresničevale tudi v baladi, ki je v drugi polovici 19. stoletja opuščala romantične prvine iracionalnosti, fantastike, usodnosti in se približevala vsakdanji življenjski resničnosti ter prešla v epsko pesem. V Kocijanovi razpravi o baladi je zasledovan njen razvoj v slovenski liriki 19. stoletja od Prešernove romantične do Aškerčeve poudarjeno epske pesmi in Gestrinove lirizirane balade, ki je že utirala pot lirski baladi moderne in ekspresionizma. Avtor je tudi opozoril, da je balada v slovenski literarni vedi potisnjena na obrobje raziskovalnega zanimanja in je tudi v razpravah o razvojnih značilnostih slovenskega pesništva

premalo upoštevana, saj je bila ta pesniška zvrst v 19. stoletju močno prisotna, vsebinsko bogata ter stilno in oblikovno raznovrstna.

Pripovedni prozi je posvečenih sedem razprav, osredinjenih ob petih pripovednikih; dve ob Janku Kersniku (*Po duši svetovljan, po srcu Brdčan, Janko Kersnik kot feljtonist*), tri ob Ivanu Cankarju (*Cankarjev prostorski trikotnik, Cankarjev inovativni model kratke pripovedne proze, Premišljevanje o Cankarjevem Kurentu*) ter po ena ob domala pozabljenih avtorjih Ivu Šorliju (*Kratko pripovedništvo Iva Šorlija*) in Andreju Budalu (*Pripovedništvo Andreja Budala*).

Z obravnavo Kersnikove feljtonistike je avtor v svoje raziskovalno področje zajel tudi podlistek kot publicistično besedilno vrsto, opazovano v kontekstu Kersnikove proze. Opisane so vsebinske in strukturne značilnosti Kersnikovega publicističnega in tako imenovanega pripovednega podlistka, ki je sprejemal nekatere značilnosti pripovednoproznega oblikovanja in tako predstavljal most med Kersnikovo pisateljsko in feljtonistično dejavnostjo.

Razpravi *Po duši svetovljan, po srcu Brdčan in Cankarjev prostorski trikotnik* govorita o prostorskih razsežnostih v Kersnikovi in Cankarjevi prozi ter opozarjata na v slovenski književnosti manj raziskano področje topografije, ki je znotraj literature seveda ugledana skozi prizmo avtorjeve poetike in tako na različne načine preoblikovana. Če je Kersnik opise svojih literarnih prostorov pogosto oblikoval s kombinacijo značilnosti različnih lokacij in kdaj ostal zvest tudi resnični topografiji, so pri Cankarju opisi krajev izrazito razpoložensko obarvani in izraz literarnega subjektivizma. Avtorju se je pokazalo, da je Kersnikova pripovedna proza prostorsko močno osredinjena na okolico Brda in Lukovice in le izjemoma seže na Dolenjsko, medtem ko je pretežni del Cankarjeve proze zasidran v trikotniku med Vrhniko, Ljubljano in Dunajem.

V razpravi *Cankarjev inovativni model kratke pripovedne proze* je pisateljova kratka proza opazovana z vidika inovativnega oziroma liriziranega kratkoproznega modela, ki se je pisatelju oblikoval že ob nekaterih vinjetah in je z vdorom lirskih sestavin v kratko pripoved razbil tradicionalni kratkoprozni model z razvidno zgodbo, logično motivacijo in jasno karakterizacijo oseb. Cankarjeva lirizacija kratke proze je po avtorjevih ugotovitvah dosegla svoj vrh v Podobah iz sanj in se je uresničevala z gosto metaforiko in ritmizacijo, s katero je pisatelj pogosto poudarjal izpovedno moč besedila. Posamezni ritmično poudarjeni deli besedila v Cankarjevih »podobah« kažejo po Kocijanovih analizah ritma na svojevrstno silabotoničnost in jih je mogoče zapisati tudi v obliki pesemskega besedila. Z ritmičnimi narisi posameznih sintaktičnih celot se je avtor ukvarjal tudi v Premišljevanju o Kurentu, v moderni pripovedi, ki se mu je razkrila kot svojevrstna sinteza stilnih in idejnih značilnosti Cankarjevega dotedanjega pripovednega ustvarjanja.

Razpravi *Kratko pripovedništvo Iva Šorlija in Pripovedništvo Andreja Budala* sta posvečeni pisateljema, ki ju cankarjanska lirizacija pripovedne proze ni globlje zajela, saj sta v obdobju moderne in med obema vojnama, Andrej Budal še tudi v povojnem času, ohranjala in razvijala svojo varianto tradicionalnega pripovednega modela in ostajala v varnem pristanu realistično-naturalističnih pripovednih postopkov. Ivo Šorli in Andrej Budal sta zapustila obsežno literarno dediščino in se preizkušala v liriki, epiki in dramatik. Oba sta v svojem času sooblikovala podobo slovenske pripovedne proze in bi si po Kocijanovih ugotovitvah — prvi predvsem s kratko prozo in drugi s posebno varianto ljudske povesti — zaslužila ustrezno mesto tudi v razvojni liniji slovenske proze in knjižno izdajo najrelevantnejših del. To se je pri Andreju Budalu z izidom njegove mladostne povesti *Križev pot Petra Kupljenika* v Zbirki Slovenska povest (1994) in s spremno besedo Mirana Hladnika tudi uresničilo, medtem ko je izbor iz obsežnega opusa Šorlijeve kratke proze nemara naloga, ki bi jo Kocijan kot izvrsten raziskovalec kratke proze najodgovorneje opravil sam.

Kocijanove razprave, zbrane v knjigi *Razgledi po slovenski književnosti*, so bile, razen ene, objavljene v strokovno-znanstveni periodiki, zbornikih ali kot spremno besedilo h knjigi, vendar povezane v knjižno celoto sestavijo svojevrsten razgled po slovenski poeziji in prozi 19. in prve polovice 20. stoletja. Pisane v strokovno natančnem in premišljenem, vendar zelo berljivem jeziku ter obarvane z zlahtnostjo osebnega sloga so lahko zanimive tudi za širši krog literarno radovednih bralcev.

Jožica Čeh

Pedagoška fakulteta v Mariboru